

Spoštovani,

Lepo pozdravljeni vsi, ki ste prišli počastiti in obuditi spomin na dogajanje in klene slovenske domoljube, ki so s hrabrimi in odločnimi dejanji v prelomnih trenutkih branili in zavarovali severno mejo slovenskega narodnega ozemlja! Letos obeležujemo stoto obletnico njihovih prizadevanj.

Sedanji rod Slovencev večinoma poznamo boje za severno mejo kot odločno in uspešno ukrepanje generala Rudolfa Maistra v Mariboru in na Štajerskem. Mnogo manj vemo za zagrizene boje za severno slovensko mejo pod Karavankami, na južnem Koroškem, od Ziljice na zahodu, do Velikovca na vzhodu. Še manj vemo, da se tisti prelomni čas slovenski domoljubni prostovoljci niso bojevali le z nemškimi Avstrijci za severno mejo, ampak so branili in odganjali nazaj proti zahodu tudi Italijane, ki so hlepli po najbolj severozahodnem kosu naše slovenske domovine. V Mariboru in na Štajerskem se je po Maistrovi zaslugi izteklo pošteno za Slovence. Južno Koroško pa smo Slovenci, za zeleno pariško mizo, za vedno izgubili. Slično kot dele našega etičnega ozemlja že nekajkrat prej in potem, pravzaprav zelo podobno kot tudi nedavno okoli Piranskega zaliva.

Stojimo pred spominsko ploščo na pročelju radovljiške graščine, ki so jo na pobudo Društva borcev, prostovoljcev za severno mejo 1918 – 1919, odkrili 31. marca 1974. Plošča je posvečena spominu prostovoljcev Alpinske oziroma Alpske čete, ki ji je poveljeval kapetan II. razreda Rudolf Badjura, sestavljali pa so jo večinoma Gorenjci oziroma Jeseničani. Badjurova enota, ki se je v graščini nastanila na Miklavževo 1918, je bila enota bataljona koroške legije, oziroma del Ljubljanskega polka, ki mu je poveljeval kapetan I. razreda Miroslav Martinčič.

„Mi vojaki odrekamo pokorščino Avstriji in prisegamo zvestobo svoji državi Jugoslaviji!“ Tako je 29. oktobra 1918, z izvlečeno sabljo v roki vzneseno vzkliknil poročnik Mihajlo Rostohar, na velikem narodnem zboru v Ljubljani. Dva dni kasneje, 31. oktobra 1918, smo prvič v zgodovini naroda Slovenci dobili svojo vlado. Vodil jo je Josip Pogačnik. V 33 dneh Države SHS je Narodni vladi uspelo vzpostaviti politično, upravno, vojaško, šolsko, zdravstveno in socialno politično oblast. Takrat je nastala tudi prva slovenska narodna vojska s slovenskim poveljevalnim jezikom. Goreč podpornik in aktivni sodelavec pri nastajanju vojske nove države je bil tudi Rudolf Badjura, zlasti prizadeven pri organiziranju prostovoljnih enot. Badjura je bil bivši pripadnik avstroogrškega 27. pešpolka, kasneje preformiranega v 2. gorski strelski polk, najbolj slovensko enoto avstroogrškega vojaštva. Zagnan in predan nižji častnik Badjura je bil kmalu premeščen v slovensko vojaško poveljstvo, ki je imelo sedež na ljubljanskem Bavarskem dvoru. Po prevratnih dneh in delovanju v Ljubljani je Badjura kot uspešen gornik in smučar postal poveljnik čete v bataljonu koroške legije. Koroški legiji je poveljeval podpolkovnik Herman Vidmar. Badjurovo četo so 6. decembra 1918 premestili v Radovljico in jo preimenovali v Alpsko četo ter ji priključili še Jeseniško alpsko četo. Slednja je bila sestavljena iz Jeseničanov, bivših članov narodne straže in je delovala na Savskih jamah ter na Rožci. Poveljeval ji je poročnik Vladimir Kapus,

ob izkušenih borcih kot sta bila Miha Čop in Anton Morič. Alpska četa je štela od 120 do 150 borcev in je posedala stalne postojanke na grebenu Karavank nad Jesenicami, na Svetem Križu, v Medjem dolu, Savskih jamah, na Suhi, Golici, Kopelični gori, Kleku in na Rožci.

Narodna vlada v Ljubljani je že oktobra 1918 za vojaškega poveljnika južne Koroške imenovala stotnika, kasneje majorja, Alfreda Lavriča. Lavrič, plemeniti Zaplaz, je bil po očetu feldmaršallajtnantu Slovenec, po materi Nmec. Bil je absolvent terezijanske vojaške akademije v dunajskem Novem mestu. V prvi svetovni vojni je bil častnik v 17. pešpolku „Kranjskih Janezov“, znan in priljubljen zaradi svoje hrabrosti. Četudi je le za silo obvladal slovenski jezik, je bil vnet zagovornik slovenskih vojakov za kar si je nakopal kopico težav. Sredi novembra 1918 je s skupino prostovoljcev prišel na Ljubelj kjer se mu je pridružila še t.z. Udetova ljubeljska skupina, ki je pred tem z ljubeljskega prelaza pregnala vod nemškega Volkswehra. Volkswehr je bil uradna vojaška formacija nemških Avstrijcev. Lavričeva enota je zasedla Borovlje in od tod je Lavrič s koroško deželno vlado dosegel sporazum o nemškem umiku na demarkacijsko črto: Ziljica – Zilja – Drava – Breza – Velikovec.

Vojaško boje za severno slovensko mejo na Koroškem leta 1919 lahko strnemo v tri pomembnejše ofenzive: januarsko, aprilsko in zaključno - majsko. Januarska ofenziva je bila predvsem samoiniciativna pobuda in odločitev majorja Lavriča. Zanj se je odločil potem, ko je Koroška deželna vlada odpovedala omenjeni sporazum o demarkacijski črti. Vojaško je bila žal neuspešna. Lavrič je bil v bojih z nemškim Volkswehrom 7. januarja težko ranjen in ujet. Badjurova Alpska četa v tej ofenzivi ni bila vidneje bojno angažirana. Bila pa je aktivno udeležena v kasnejši aprilski ofenzivi, ki se je začela 29. aprila 1919 na zahtevo slovenske Narodne vlade, zlasti zaradi neugodnih informacij, ki so prihajale s pogajanj v Parizu. Slovenski upi na obljube antante so kopneli, vojaške priložnosti izpolnitve slovenskih ciljev so se že izmikale. Ofenziva je bila slabo pripravljena. Vodili so jo slovenski častniki, četudi z vednostjo poveljnika tedaj že formirane Dravske divizijske oblasti, srbskega generala Krste Smiljaniča. Težišče napada se je sprožilo z velikovškega mostišča, vendar je začetno uspešno napredovanje ustvarjalo prevelike medprostore med enotami, kar je postalo pogubno. Badjurova Alpska četa je imela nalogo prodora čez Suhi vrh na Podgorje in naprej v Šentjakob v Rožu. Napad se ji ni posrečil zaradi snežnega meteža in teme. Začeti ofenzivi je hitro sledil nemški protinapad ter posledično ukaz komande Dravske divizijske oblasti v Ljubljani o umiku na izhodiščne položaje. Slovenske enote so s težavo obdržale le severni vhod v železniški predor pri Področci. Slovenska stran je sicer nemški protinapad pričakovala in zato je prve dni maja prišel na Področco tudi general Maister. Srečal se je s častniki, tudi z Badjuro. Kmalu za tem je bil Badjura med kontrolo enot v Področci ujet. 28. maja mu je uspel pobeg iz ujetništva, prav takrat pa se je začela za Slovence uspešna majska ofenziva, ki je trajala do 6. junija in v kateri je (tedaj že) jugoslovanska vojska zasedla Celovec. Za uradni konec bojev za severno mejo na Koroškem velja 30. junij 1919, ko je začelo veljati premirje.

Že pred začetkom in ves čas bojev v treh ofenzivah pa so z zahodne meje, od Trbiža

proti vzhodu, na slovensko ozemlje pritiskali Italijani. Kot razlog za zasedbo severozahodnega dela slovenske zemlje so navajali, da soška železnica iz strateških razlogov ne sme pasti v roke novi jugoslovanski državi. Ne glede na sovražnosti v I. svetovni vojni so Italijani pri tem takoj uspeli vzpostaviti soglasje in sodelovanje z nemško-avstrijsko stranjo. Italijanom je bil cilj zasesti in si prilastiti trikotnik Trbiž – Jesenice – Bled. Nameri se je po diplomatski poti upiral tudi srbski znanstvenik Mihajlo Pupin, dober znanec takratnega 28. ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona, ki je sodeloval na mirovnih pogajanjih v Parizu 1919. Wilson je bil tudi predlagatelj znamenitih 14 točk mirovnega sporazuma, katerih glavna vrednota je bila pravica do samoodločbe. Ob Pupinovem diplomatskem posredovanju pri Wilsonu pa so Italijane s slovenske zahodne meje neutrudno odganjali nazaj slovenski prostovoljci. To so bili fantje in možje, ki so po razpustitvi narodnih straž v Gornjesavski dolini vztrajali v vojaški službi. Poveljeval jim je nadporočnik Karel Šefman, ki je imel poveljstvo enote z okoli 150 možmi v Podkorenu. Šefmanova četa je nadzorovala karavanške vrhove zahodno od Rožce, Kamniti vrh, Petelinjek ter cesto preko Korenskega sedla. Na koroško stran je Šefmanova četa prešla šele po 5. januarju 1919, ko so nemško-avstrijske enote zavzele Podklošter.

Žal se poveljnika Badjura in Šefman nista ujemala in razumela. Sporekla sta se ob italijanskem napredovanju 19. januarja 1919 proti Peči in Petelinjeku. Šefman je hotel italijanski prodor preprečiti, Badjura pa naj bi s posredovanjem pri Dravski divizijski oblasti Šefmanu le to preprečil. Po sredi je bil spor med poveljnikoma glede območja nadzora, ki sta si ga razlagala in lastila vsak po svoje. Spor je „rešil“ srbski bataljon, ki je zamenjal tako Badjurovo kot Šefmanovo enoto.

Po majski ofenzivi 1919 in poznejšemu premirju je bila Alpska četa do koroškega plebiscita 10. oktobra 1920 nameščena na mejni črti med Mariborom in Velikovcem. Z določitvijo meje med Avstrijo in Kraljevino SHS je bila Alpska četa razformirana. Badjurova želja postati častnik vojske Kraljevine SHS se ni uresničila. Postal je le rezervni častnik, odvzeli so mu celo čin kapetana II. razreda in mu dodelili čin poročnika. Verjetno zato ker vojska Kraljevine SHS ni priznala činov, ki jih je podelila Narodna vlada Države SHS v obdobju bojev za severno mejo. Čeprav si je to želel ni bil sprejet v častniško sestavo vojske Kraljevine SHS tudi Karel Šefman in zelo podobno tudi ne Lojze Ude, vodja prve ljubeljske skupine borcev za severno mejo.

S „Saintgermainsko pogodbo“ 10. septembra 1919 je bil razpisan plebiscit, ki je vseboval Wilsonovo pravico o samoodločbi narodov in leto kasneje, z rezultatom 59 % za Avstrijo in 41 % za Jugoslavijo, Koroško za vedno odrezal od slovenske države v kakršnikoli državni tvorbi. Domoljubni naboj, odločnost, hrabrost, žrtvovanje tudi z življenji, za pošteno določitev meja slovenskega narodnega ozemlja, niso obrodili ciljev in izpolnili upov.

Vseeno pa naj nam spomin na odločna prizadevanja borcev za severno mejo, tudi pripadnikov radovljiške Alpske čete z veliko večino Gorenjcev v njej, za vedno ostane svetel zgled in vzpodbuda. Ko bodo slovenski politiki morda kdaj spet preveč zaupali

ugodnim rešitvam za zeleno mizo in vojaki spet ostajali zvezanih rok. Zgodovina se zelo rada ponavlja!

Hvala za pozornost!

Radovljica, 14. decembra 2018, Janez Kavar